

Alicja Rakowska

Rozumienie stosunków określanych za pomocą przyimków przez dzieci niesłyszące

Wprowadzenie

Myśl przeprowadzenia badań nad rozumieniem przez dzieci niesłyszące znaczenia, jakie wyrażają przyimki określające stosunki zachodzące między przedmiotami, powstała pod wpływem eksperymentalnych prac L. Geppertowej (1968). Wyniki jej badań wykazały, że wielu uczniów najstarszych klas nie rozumie wyrażen przyimkowych nawet takich, w których przyimki występują w swym znaczeniu konkretnym na oznaczenie różnorodnych stosunków przestrzennych i czasowych.

Nowe, powstałe w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, propozycje programowe i metodyczne ukierunkowane na kształcenie umiejętności komunikacyjnych niesłyszących zdawały się wskazywać, że głusi absolwenci polskich szkół specjalnych posiadają znacznie lepiej opanowany system języka polskiego, niż ich rówieśnicy sprzed trzydziestu lat.

Przeprowadzone pod moim kierunkiem badania¹, w założeniu porównawcze, sprawdzały rozumienie i posługiwanie się przyimkami przez uczniów niesłyszących, a także różnice i podobieństwa między przyswajaniem systemu języka kilka dziesiątek lat temu i obecnie.

W badaniach wykorzystano cztery serie badań opracowane przez L. Geppertową (1986)².

¹ Badania prowadziły: A. Żączkiewicz w kl. V i VI, J. Surma w kl. VII i VIII.

² L. Geppertowa przebadła dzieci głuche 9 seriami; w związku z faktem, iż w poszczególnych seriach powtarzały się określone zagadnienia, wybrano trzy serie, które można było przeprowadzić zbiorowo oraz jedną serię badań indywidualnych.

Zastosowano następujące serie:

– Seria pierwsza (odpowiadająca ósmej serii L. Geppertowej), polegała na zilustrowaniu rysunkiem dwudziestu przedstawionych uczniom następujących zdań i wyrażań:

1. *Chłopiec przechodzi przez płot.*
2. *Psy biją się o kość.*
3. *Chłopiec stoi koło roweru.*
4. *Pies koło budy.*
5. *Ptak lata koło wozu.*
6. *Chłopiec stoi pod mostem.*
7. *Talerz pod stołem.*
8. *Ptak nad drzewem.*
9. *Kot siedzi pod drzewem.*
10. *Chłopiec stoi pod drzewem.*
11. *Lampa nad stołem.*
12. *Chłopiec siedzi nad książką.*
13. *Pies siedzi za budą.*
14. *Pies biegnie za chłopcem.*
15. *Pies biegnie przed panem.*
16. *Dzieci skaczą dookoła drzewa.*
17. *Dziewczynka wchodzi na schody.*
18. *Chłopiec schodzi ze schodów.*
19. *Chłopiec oddala się od domu.*
20. *Pan wsiadł³ do pociągu.*

– Seria druga, polegała na indywidualnym demonstrowaniu 14 rysunków, które uczeń po obejrzeniu miał podpisać, używając znanego sobie określenia (zob. tablica).

– Seria trzecia, zawierała listę 20 pytań, na które uczniowie mieli odpowiedzieć pisemnie:

1. *Na czym się rysuje?*
2. *Z czego zrobiony jest zeszyt?*
3. *Z kim chcesz się bawić?*
4. *W czym pływają ryby?*
5. *Przy kim siedzisz w szkole?*
6. *Co jest przed domem?*
7. *Co wisi nad łóżkiem?*

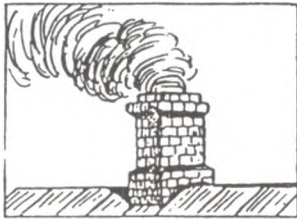
³ Zdanie sformułowane przez L. Geppertową, które ilustrowali głusi uczniowie jest niezręczne; winno brzmieć: Pan wsiada do pociągu, lub Pan siedzi w pociągu.

8. *Nad czym wisi lampa?*
9. *Co leży pod drzwiami?*
10. *Co masz pod ławką?*
11. *Od kogo dostajesz buty i ubranie?*
12. *Obok kogo siedzisz przy obiedzie?*
13. *Co widać przez okno?*
14. *Co jest dookoła ogrodu?*
15. *Co widać naprzeciw budynku szkolnego?*
16. *Dla kogo krawiec szyje płaszcz?*
17. *U kogo mieszkasz?*
18. *Co rośnie wzdłuż drogi?*
19. *Gdzie byłeś podczas wakacji?*
20. *Co robicie podczas przerwy?*

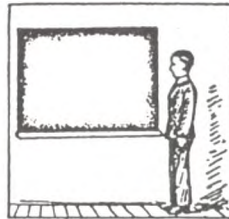
– Seria czwarta, polegała na uzupełnieniu 24 zdań opuszczonymi przyimkami:

1. ... *domem jest pole.*
2. *Marysia umie mówić ... francusku.*
3. ... *domu jest daleko.*
4. *Dzieci idą ... gimnastykę.*
5. *Tęsknię ... domem.*
6. *Dzieci skaczą ... radości.*
7. *Kupiłam czekoladę ... pięćset złotych.*
8. *Tramwaj jedzie ... most.*
9. *Książka leży ... stole.*
10. ... *obiadem myjemy ręce.*
11. *Ala siedzi ... Elą a Basią.*
12. *Anna gniewa się ... Marysię.*
13. *Dziewczynka stoi ... oknie.*
14. *Pani opowiada ... Warszawie.*
15. *Dziś ... obiad było mięso.*
16. *Już niedługo ... końca roku szkolnego.*
17. *Zosia ma płaszcz ... długi.*
18. *Ziemia obraca się ... słońca.*
19. ... *ósmej rano rozpoczyna się nauka.*
20. *Dąb rośnie ... lesie.*
21. *Idę do sklepu ... cukierki.*
22. *Włodek jest podobny ... ojca.*
23. *Latem chodzę ... czapki.*
24. *Wracamy ... kina.*

Tablica

1

2

3

4

5

6

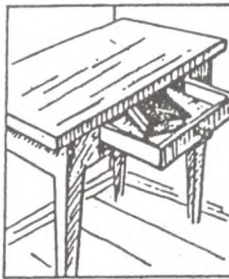
7

8

9

10

11

Należy zaznaczyć, iż wykonane serie badań miały, w porównaniu z badaniami przeprowadzonymi przez L. Geppertową, zawężony zakres; wykorzystano jedynie opublikowane przykłady wybranych serii.

Wyniki badań

Seria I. Celem serii pierwszej (ósmej) było zbadanie stopnia rozumienia przyimków określających różne stosunki przestrzenne oraz czasowników z przedrostkami przyimkowymi.

Zebrany materiał empiryczny zawierał 1040 rysunków wykonanych przez 52 uczniów klas V – VIII. Rysunki podzielono na dwie grupy: adekwatne i nieadekwatne ilustracje napisów oraz porównano z wynikami uzyskanymi przez L. Geppertową (tab. 1).

Szczegółowe porównanie wyników osiągniętych obecnie i 30 lat temu jest przedsięwzięciem trudnym, gdyż w grę wchodzi wiele zmiennych, takich jak wiek uczniów, czy warunki w których realizowany jest proces nauczania. Przyjęty schemat porównań jest ogólny, uwzględniający głównie różnice i podobieństwa. Dane procentowe (tab. 2) wskazują, że nie zachodzą wyraźnie duże różnice w rozumieniu przyimków oraz wyrazów z przyimkowymi przedrostkami.

W obu próbach nieco lepsze wyniki uzyskali współcześni uczniowie (57.1% rysunków adekwatnych) w porównaniu z wynikami uzyskanymi przez L. Geppertową (47.2%). Okazało się, że obecnie najlepiej rozumiane (powyżej 70% rysunków) były napisy: 3 – *Chłopiec stoi koło roweru*, 4 – *Pies koło budy*, 7 – *Talerz pod stołem*, 9 – *Kot siedzi pod drzewem*, 10 – *Chłopiec stoi pod drzewem*, 11 – *Lampa nad stołem* (u L. Geppertowej tylko jedno zdanie: 15 – *Pies biegnie przed panem*); najtrudniejsze dla większości badanych obecnie uczniów były zdania: 1 – *Chłopiec przechodzi przez płot*, 2 – *Psy biją się o kość*, 13 – *Pies siedzi za budą*, 20 – *Pan wsiadł do pociągu* (u L. Geppertowej: 12 – *Chłopiec siedzi nad książką*, 14 – *Pies biegnie za chłopcem*).

Tab. 1. Adekwatne i nieadekwatne ilustracje napisów (w liczbach bezwzględnych)

Tekst napisu	Grupa I						Grupa II					
	kl.V	kl.VI	kl.VII	kl.VIII	Razem	kl.V	kl.VI	kl.VII	kl.VIII	Razem		
	N=15	N=13	N=14	N=10	N=52	N=12	N=22	N=18	N=12	N=64		
1. <i>Chłopiec przechodzi przez płot</i>	+ - 1 14	+ - 3 10	+ - 1 13	+ - 7 3	+ - 12 40	+ - 3 9	+ - 6 16	+ - 9 9	+ - 5 7	+ - 23 41		
2. <i>Psy biją się o kość</i>	7 8	3 10	1 13	3 7	14 38	2 10	4 18	8 10	8 4	22 42		
3. <i>Chłopiec koło roweru</i>	11 4	10 3	10 4	8 2	39 13	3 9	5 17	11 7	6 6	25 39		
4. <i>Pies koło budy</i>	13 2	10 3	12 2	7 3	42 10	6 6	9 13	12 6	7 5	34 30		
5. <i>Ptak lata koło wozu</i>	8 7	5 8	9 5	6 4	28 24	4 8	7 15	11 7	6 6	25 39		
6. <i>Chłopiec stoi pod mostem</i>	8 7	4 9	11 3	7 3	30 22	7 5	11 11	12 6	8 4	38 26		
7. <i>Talerz pod stołem</i>	15 -	12 1	13 1	9 1	49 3	2 10	5 17	11 7	8 4	26 38		
8. <i>Ptak nad drzewem</i>	10 5	3 10	6 8	2 8	21 31	3 9	7 15	10 8	6 6	26 38		
9. <i>Kot siedzi pod drzewem</i>	15 -	11 2	11 3	8 2	44 7	4 8	9 13	14 4	9 3	36 28		
10. <i>Chłopiec stoi pod drzewem</i>	15 -	13 -	13 1	9 1	50 2	5 7	10 12	15 3	10 2	40 24		
11. <i>Lampa nad stołem</i>	14 1	12 1	10 4	6 4	42 10	3 9	4 18	8 10	5 7	20 44		
12. <i>Chłopiec siedzi nad książką</i>	13 2	11 2	1 13	2 8	27 25	1 11	3 19	6 12	4 8	14 50		
13. <i>Pies siedzi za budą</i>	7 8	1 12	2 12	1 9	11 41	7 5	9 13	10 8	7 5	33 31		
14. <i>Pies biegnie za chłopcem</i>	8 7	11 2	5 9	8 2	32 20	2 10	5 17	6 12	4 8	17 47		
15. <i>Pies biegnie przed panem</i>	15 5	4 9	3 11	4 6	21 31	10 2	20 2	15 3	9 3	54 10		
16. <i>Dzieci skaczą dookoła drzewa</i>	10 5	11 2	8 6	6 4	35 17	4 8	10 12	9 9	5 7	28 36		
17. <i>Dziewczynka wchodzi na schody</i>	6 9	7 6	10 4	8 2	31 21	5 7	12 10	12 6	8 4	37 27		

cd. tab. 1

18. <i>Chłopiec schodzi ze schodów</i>	8	7	4	9	8	6	6	4	26	26	7	5	11	11	7	7	5	36	28
19. <i>Chłopiec oddala się od domu</i>	10	5	6	7	5	9	5	5	26	26	4	8	12	10	8	8	4	34	30
20. <i>Pan wsiadł do do pociągu</i>	6	9	2	11	3	11	2	8	13	39	3	9	11	11	7	8	4	33	31
Razem:	195		143	117	142	138	115	86	594	446	85	155	170	270	149	138	102	604	676

Cyframi rzymskimi oznaczono:

I – uczniowie badani wspólnie

II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Tab. 2. Adekwatne i nieadekwatne ilustracje napisów
(liczby bezwzględne i procenty)

Tekst	Grupa I				Grupa II			
	N=52				N=64			
	Razem		%		Razem		%	
	+	-	+	-	+	-	+	-
1.	12	40	23.1	76.9	23	41	35.9	64.1
2.	14	38	26.9	73.1	22	42	34.4	65.6
3.	39	13	75.0	25.0	25	39	39.1	60.9
4.	42	10	80.8	19.2	34	30	53.1	46.9
5.	28	24	53.8	46.2	28	36	43.8	56.2
6.	30	22	57.7	42.3	38	26	59.4	40.6
7.	49	3	94.2	5.8	26	38	40.6	59.4
8.	21	31	40.4	59.6	26	38	40.6	59.4
9.	45	7	86.5	13.5	26	38	40.6	59.4
10.	50	2	96.2	3.8	40	24	62.5	37.5
11.	42	10	80.8	19.2	20	44	31.2	68.8
12.	27	25	51.9	48.1	14	50	21.9	78.1
13.	11	41	21.0	79.0	33	31	51.6	48.4
14.	32	20	61.5	38.5	17	47	26.6	73.4
15.	21	31	40.4	59.6	54	10	84.4	15.6
16.	35	17	67.3	32.7	28	36	43.8	56.2
17.	31	21	59.6	40.4	37	27	57.8	42.2
18.	26	26	50.0	50.0	36	28	56.2	43.8
19.	26	26	50.0	50.0	34	30	53.1	46.9
20.	13	39	25.0	75.0	33	31	51.6	48.4
Łącznie	594	446	57.1	42.9	604	676	47.2	52.8
	1040		100.0		1280		100.0	

Grupa I – uczniowie badani wspólnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Choć obecnie uczniowie wykonali mniej błędnych rysunków (o 9.9%), to jednak można zauważyć, iż nadal nie rozumieją zdań, w których występują przyimki. Przykładowa ilustracja błędnie rozumianych napisów może świadczyć o tym, że głusi uczniowie i dawniej, i obecnie popełniają takie same błędy związane z brakiem rozumienia zdań i wyrażeń zawierających przyimki nawet w znaczeniu najbardziej konkretnym.

Ilustrując zdanie: *Chłopiec przechodzi przez płot* (1) uczniowie rozumieli najczęściej dwa słowa: *chłopiec* i *płot*; nie uwzględniali stosunku wyrażonego przyimkiem: *przez*, a także nie wiedzieli, co to znaczy: *przechodzi*. Były też przypadki, iż uczniowie rysowali samego chłopca i pytali o znaczenie wyrazu: *płot* (kl. V i VI).

Zdania: *Psy biją się o kość* (2) nie rozumiała większość badanych (73.1% błędnych rysunków). Pierwsza trudność wynikała z faktu niezauważenia liczby mnogiej; rysowany był najczęściej jeden pies trzymający kość w pysku. Drugą przyczyną błędnego rozumienia zdania był czasownik: *biją się*, który dla większości był całkowicie niezrozumiały. Trzecia przyczyna tkwiła w braku rozumienia przyimka: *o*, rzadko używanego przez głuchych.

Stosunkowo lepiej rozumiane było zdanie: *Chłopiec stoi koło roweru* (3), a raczej rozumiane były wyrazy: *Chłopiec – stoi – rower*. Błędy były najczęściej związane z przyimkiem: *koło*, który dla uczniów nie był wyrazem stosunku, lecz wyrazem oznaczającym rzecz. Część uczniów nie rozumiała też czasownika: *stoi* i rysowała chłopca jadącego na rowerze.

Podobne kłopoty z przyimkiem: *koło* wystąpiły w ilustracji napisu: *Pies koło budy* (4). Byli uczniowie, którzy rysowali psa siedzącego w budzie, bądź wokół budy rysowali koło. Znalazł się też rysunek (kl. VIII) przedstawiający psa i but; prawdopodobnie uczeń nie wiedział, co oznacza słowo buda i skojarzył je z butem.

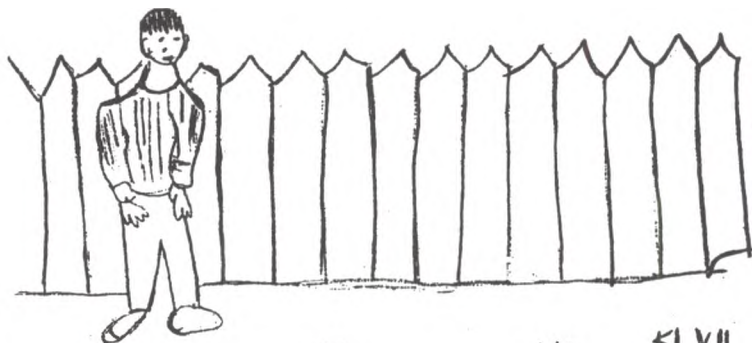
Zdanie: *Ptak lata koło wozu* (5) było rozumiane częściowo; uczniowie rozumieli słowo: *ptak* i przedstawiali go fruującego bądź siedzącego – ptak fruwał np. nad samochodem (wóz utożsamiany był z samochodem), bądź siedział lub fruwał nad kołem wozu.

Rysunki, które miały zilustrować zdanie: *Chłopiec stoi pod mostem* (6) wskazywały na brak rozumienia wyrażenia przyimkowego: *pod mostem*. Uczniowie rysowali chłopca stojącego na moście lub nad rzeką obok mostu.

Ilustracja równoważnika: *Talerz pod stołem* (7) wskazywała również na brak znajomości użycia przyimka: *pod*; było kilka rysunków przedstawiających talerz na stole, a nie pod stołem. Były też prace wskazujące na brak opanowania kategorii liczby (rysowane talerze – a nie talerz).

Napisy z przyimkiem: *nad – Ptak nad drzewem* (8), *Lampa nad stołem* (11), *Chłopiec siedzi nad książką* (12) są w znacznym procencie niezrozumiałe dla uczniów niesłyszących. Uczniowie rozpoznają i rozumieją jedynie desygnaty określonych przedmiotów i rysują: *ptaka* i *drzewo*, *stół* i *lampę*, *chłopca* i *książkę* pomijając określony w zdaniu konkretny stosunek przestrzenny.

Rysunki uczniów niesłyszących ilustrujące dwadzieścia zdań (1-20)
serii pierwszej

1. Chłopiec przechodzi przez płot

\\

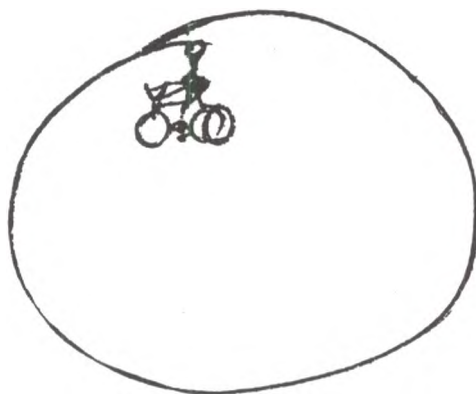
\\

KJ VII

2. Psy biją się o kość.

KI. VII

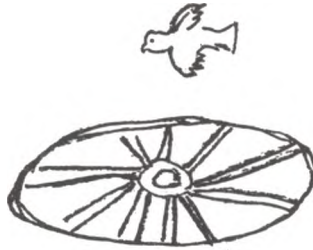
3. Chłopiec stoi koło roweru

KI. VIII

4. Pies koło budy

KL VIII

5. Ptak lata koło wozu.

KL VIII

6. Chłopiec stoi pod mostem.

KL VII

7. Talerz pod stołem.

kl. VII

8. Ptak nad drzewem.

kl. VII

9. Kot siedzi pod drzewem.

kl. VII

10. *Chłopiec stoi pod drzewem.*

kl. VI

11. *Lampa nad stołem.*

kl. VII

12. *Chłopiec siedzi nad książką.*

kl VII

13. *Pies siedzi za budą.*

kl. VIII

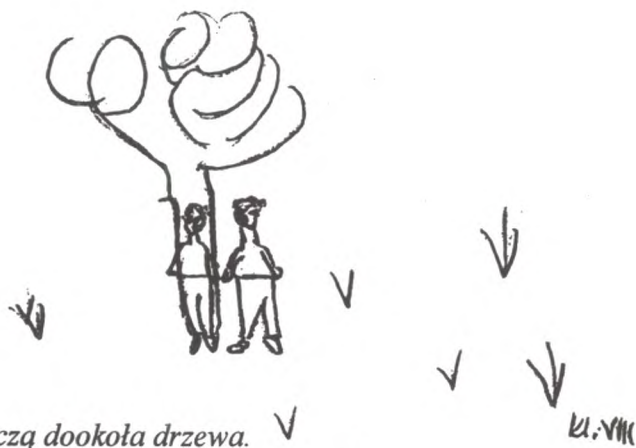
14. *Pies biegnie za chłopcem.*

kl. VIII

15. *Pies biegnie przed panem.*

kl. VII

16. Dzieci skaczą dookoła drzewa.

kl. VII

17. Dziewczynka wchodzi na schody.

kl. VII

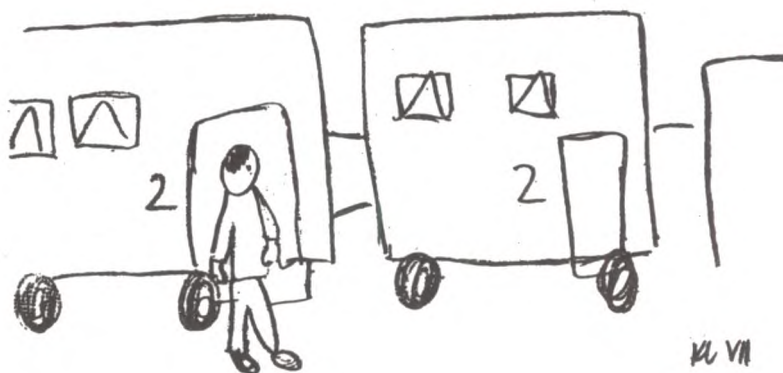
18. Chłopiec schodzi ze schodów.

kl. VII

19. *Chłopiec oddala się od domu.*

KL VII

20. *Pan wsiadł do pociągu.*

KL VII

Zdania: *Kot siedzi pod drzewem* (9) i *Chłopiec stoi pod drzewem* (10) były przez niewielką liczbę uczniów rozumiane tylko w jednym, dosłownym znaczeniu: rysowali oni kota i chłopca w dziupli, pod korzeniami drzewa – w najbardziej konkretnym, ale absurdalnym znaczeniu.

Nie rozumiany jest również, w swym podstawowym, przestrzennym znaczeniu przyimek: *za*. Zdania: *Pies siedzi za budą* (13), *Pies biegnie za chłopcem* (14) zilustrowane rysunkami przedstawiają sposób myślenia oparty na składni mowy migowej, w której jest przestrzegana kolejność znaków, która nie jest zgodna z szykiem zdaniowym. Skoro w zdaniu najpierw wymieniony jest pies, to pierwszego rysują psa, a za nim biegnącego chłopca. Nadto nie zawsze jest przez uczniów zauważane i rozumiane znaczenie czasownika, w związku z tym na rysunku pies np. stoi, a nie siedzi, chłopiec idzie, względnie stoi, a nie biegnie.

Znaczna liczba uczniów (59.6% rysunków nieadekwatnych) nie rozumiała też prawidłowo zdania: *Pies biegnie przed panem* (15). Wpływ na popełniane błędy miała składnia mowy migowej, a także brak rozumienia przyimka: *przed*, który jest przez nauczycieli rzadko wykorzystywany w ćwiczeniach językowych.

Rysunki ilustrujące zdanie: *Dzieci skaczą dookoła drzewa* (16) świadczą o tym, iż część uczniów nie rozumie treści tego zdania. Dzieci rysują tylko znane sobie rzeczowniki: *dzieci* lub *dziecko* i *drzewa* lub *drzewo*. Są na rysunkach *dzieci* lub *dziecko* skaczące na skakance, dzieci stojące, trzymające się za ręce lub ułożone w jakiś dziwny sposób w formie koła dookoła drzewa.

O braku rozumienia czasowników: *wchodzić* i *schodzić* świadczą rysunki ilustrujące zdania: *Dziewczynka wchodzi na schody* (17), *Chłopiec schodzi ze schodów* (18). Uczniowie rozumieją słowa: *dziewczynka*, *chłopiec*, *schody* – natomiast sens zdania najczęściej zgadują; można mieć wątpliwości, czy dobrze wykonane rysunki (59.6% zdanie nr 17, 50.0% zdanie nr 18) nie są dziełem przypadku. Zdarzały się też ilustracje, na których była dziewczynka lub chłopiec, a nie było schodów.

Ilustrując zdanie: *Chłopiec oddala się od domu* (19) uczniowie pytali się o znaczenie czasownika: *oddalać się*. Obecni podczas zajęć nauczyciele stwierdzili, że nie wprowadzali tego słowa w trakcie zajęć dydaktycznych. Mimo wyjaśnień, że „*oddala się*” znaczy to samo, co „*odchodzi*” 50% badanych nie rozumiała wyjaśnień; były rysunki przedstawiające chłopca stojącego niedaleko domu, bądź idącego w stronę domu.

Zdanie: *Pan wsiadł do pociągu* (20) było niezrozumiałe dla większości badanych (75% nieadekwatnych ilustracji). Uczniowie nie rozumieli, iż czasownik „*wsiadł*” oznacza czynność dokonaną i rysowali najczęściej pana wsiadającego do pociągu lub stojącego przed pociągiem.

Seria II. Badania przeprowadzone w drugiej serii potwierdzają opinię, iż wiedza językowa uczniów głuchych oparta o wzrokowy obraz określonego stosunku przestrzennego nie zależy od tego rodzaju bodźca. Większość wypowiedzi uczniów na temat 14 obrazków nie była zdaniem i nie wyrażała prawidłowego stosunku zachodzącego między przedmiotami. Układając podpis pod określone ilustracje uczniowie winni byli użyć jednego z następujących przyimków: *na, przy/obok, do, w, przed, za, pod, nad, z/ze*. Przyimki te są znane, rozumiane i używane przez dzieci w wieku przedszkolnym (Zgółkowska, Bułczyńska 1987).

Sformułowane przez uczniów głuchych wypowiedzi na temat poszczególnych obrazków zostały podzielone na 6 grup według klasyfikacji L. Geppertowej:

1. Wypowiedzi poprawne semantycznie i gramatycznie z właściwym przyimkiem;
2. Wypowiedzi poprawne semantycznie i gramatycznie bez przyimka;
3. Wypowiedzi niepoprawne semantycznie i gramatycznie, niezrozumiałe;
4. Wypowiedzi niepoprawne semantycznie i gramatycznie, zrozumiałe, ujmujące istotny stosunek;
5. Wypowiedzi niepoprawne semantycznie i gramatycznie, zrozumiałe, nie ujmujące istotnego stosunku;
6. Brak odpowiedzi.

Porównanie wyników badań z wynikami uzyskanymi przez L. Geppertową (tab. 3) pozwala stwierdzić, że są one podobne. Wskaźnik procentowy poprawnych zdań z użyciem właściwego przyimka, jak również z jego pominięciem, jest bardzo niski, natomiast wysoki – zdań niepoprawnych semantycznie i gramatycznie.

Stosunkowo najwyższy procent prawidłowo sformułowanych wypowiedzi osiągnięto w odniesieniu do obrazków przedstawiających stosunki, które należało określić przyimkami *przy* lub *obok* – 25.7% podpisów poprawnych (w badaniach Geppertowej wyniki były wyraźnie gorsze 14.7% poprawnych wypowiedzi) oraz przyimkiem: *na* – 24.5% poprawnych zdań (u Geppertowej 15.5%). Kolejne miejsce poprawnie określanych stosunków przestrzennych zajęły przyimki: *do* (15.5%) oraz *w* (11.3%). Pozostałe przyimki:

przed, za, pod, nad zostały użyte poprawnie w zbliżonym procencie przypadków od 5.1% – 6.9%.

Tab. 3. Wyrażanie słowne stosunków przestrzennych przedstawionych na obrazkach (w procentach)

Grupy	Stosunki wyrażone przyimkami	Poprawne semantycznie i gramatycznie		Niepoprawne semantycznie i gramatycznie			Brak odpowiedzi
		z właściwym przyimkiem	bez przyimka	niezrozumiałe	zrozumiałe		
					ujmujące istotny stosunek	nie ujmujące istotnego stosunku	
I	<i>na</i>	24.5	–	12.9	33.7	26.2	2.7
II		15.6	1.8	34.9	22.1	14.8	10.8
I	<i>przy</i>	25.7	1.0	17.5	27.9	26.2	1.7
II	<i>lub obok</i>	14.7	1.8	35.0	18.8	19.4	10.3
I	<i>do</i>	15.5	–	31.1	36.2	13.8	3.4
II		14.3	1.0	31.4	15.7	25.0	12.0
I	<i>w</i>	11.3	–	44.0	11.1	27.6	6.0
II		12.6	1.5	43.0	15.3	17.6	10.0
I	<i>przed</i>	6.9	–	31.1	8.6	53.4	–
II		10.0	21.2	35.8	11.4	15.6	6.0
I	<i>za</i>	6.9	–	29.4	15.5	48.2	–
II		10.0	14.5	38.2	9.2	16.5	11.6
I	<i>pod</i>	5.1	1.7	27.6	13.8	46.6	5.2
II		9.6	1.6	41.6	13.6	16.0	17.6
I	<i>nad</i>	6.9	–	24.1	10.4	56.9	1.7
		9.6	2.5	40.5	7.5	20.6	19.3
I	<i>z, ze</i>	2.8	–	46.5	6.9	31.3	12.5
		7.5	4.0	41.0	7.0	21.5	19.0

Grupa I – uczniowie badani wspólnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Największe trudności sprawiało uczniom niesłyszącym wyrażenie stosunków przestrzennych przedstawionych na obrazkach przy pomocy przyimków *z/ze* – tylko 2.8% prawidłowo wyrażonych stosunków, (u Geppertowej 7.5%).

Warto zwrócić uwagę, iż obecnie badani uczniowie starali się podpisać prawie każdy z przedstawionych obrazków, stąd procent braku odpowiedzi jest znacznie mniejszy niż w badaniach L. Geppertowej; niepokojącym jest jednak fakt, iż wiele pisemnych wypowiedzi uczniów, to zdania zupełnie niezrozumiałe, amorficzne (od 12.9% do 46.5% obecnie, natomiast w badaniach L. Geppertowej od 31.4% do 43.0%).

Przykładem różnych wypowiedzi formułowanych jako podpisy pod obrazki, mogą być sformułowania dotyczące ilustracji 2:

Pan stoi przy tablicy.

Pan stoi.

Pan patrzeć tablica.

Pan stoi obok tablica.

Na tablicy leży kreda.

Seria III. Interesujące są wyniki serii trzeciej, która zawierała kwestionariusze z 20 pytaniami. Użyte w pytaniach przyimki występowały głównie w znaczeniu przestrzennym, rzadziej czasowym i celowym.

Aby uzyskane wyniki porównać z badaniami L. Geppertowej odpowiedzi zostały podzielone na sześć grup (tab. 4).

Tab. 4. Odpowiedzi na pytania (wskaźniki w procentach)

Typy odpowiedzi	Grupa I N=52		Grupa II ³ N=39	
I. Rzeczowo poprawne		69.8		53.1
1) gramatycznie poprawne	36.8		39.5	
2) gramatycznie błędne	33.0		13.6	
II Niedorzeczne		16.1		9.7
1) gramatycznie poprawne	3.3	4.6		
2) amorficzne	12.8	5.1		
III Powtórzenie pytania (w całości lub części)	2.1	5.1		
IV Skojarzenie z wyrazami pytania	5.1	10.1		
V Fałszywe rozumienie pytania		3.8		9.5
1) gramatycznie poprawne	0.9		2.8	
2) gramatycznie błędne	2.9		6.7	
VI Brak odpowiedzi	3.1		12.5	

Grupa I – uczniowie badani współcześnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Zestawienie wykazało, że uzyskane odpowiedzi, choć w znaczącym procencie rzeczowo poprawne (69.8% poprawności, w badaniach Geppertowej – 53.1%), są rzeczowo i gramatycznie poprawne tylko w 36.8% (wyniki

³ Przy porównaniu wyników badań pod uwagę wzięto grupę uczniów głuchych, która była nauczana języka z uwzględnieniem językowych znaków stosunku.

u L. Geppertowej są nieco lepsze – 39.5% gramatycznej poprawności). Większość uzyskanych sformułowań świadczy o tym, iż brakuje uczniom głuchym określonych, gramatycznie poprawnych form językowych, którymi można wyrazić mało skomplikowane stosunki przestrzenne, a także, że uczniowie nie rozumieją wielu użytych w pytaniach wyrazów.

Bywało, że z całego pytania uczeń rozumiał tylko jedno słowo, formułował wtedy odpowiedź składającą się z jednego lub kilku skojarzonych z nim słów. Analizując korpus zebranych odpowiedzi stwierdzono również, że uczniowie formułując odpowiedź często przedstawiają tylko szkielet wyrazów, tworząc błędną odpowiedź bądź strukturę, której nigdy nie zbudowałoby słyszące dziecko.

Np. Nad czym wisi lampa? Lampa wisi stół.

Dla kogo krawiec szyje płaszcz? Płaszcz szyje krawiec.

Co widać przez okno? Okno.

Co masz pod ławką? Pod ławką masz książka.

Przy kim siedzisz w szkole? W szkole siedzisz Piotr.

Seria IV. Serią badano rozumienie użycia odpowiedniego przyimka w kontekście niepełnego zdania. Sprawdzone znajomość użycia następujących przyimków: *na, do, przez, przed, z, za, o, w, bez, między, wokół/dookoła*. Z obserwacji poczynionych w trakcie badań oraz w czasie analizy zebranego materiału empirycznego wynikało, że stosunkowo najlepsze odpowiedzi, rzeczowo i gramatycznie poprawne, uzyskały klasy młodsze (V i VI – 50.4% zdań poprawnych), a nie starsze (VII i VIII – 36.9% zdań poprawnych). Łącznie próba ta (tab. 5) ukazała wyższy procent uzupełnień dobrych (43.6%) niż uczniowie badani przez L. Geppertową (32.4% dobrych wyników).

Tab. 5. Uzupełnienia luk w zdaniach (wskaźniki w procentach)

Grupa	Rzeczowo gramatycznie poprawne	Rzeczowo poprawne, gramatycznie błędne	Reakcje skojarzeniowe z jednym ze słów	Uzupełnienie bezsensowne bez użycia przyimka	Fałszywy przyimek	Odwrotny stosunek wyrażony przyimkiem	Brak uzupełnienia	Suma
I N=52	43.6	4.1	1.4	2.4	39.4	2.7	6.4	100.0
II N=128	32.4	3.8	7.2	4.0	21.5	1.4	29.7	100.0

Grupa I – uczniowie badani wspólnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Warto zauważyć, że znaczny procent błędów polegał na użyciu niewłaściwego przyimka (39.4% błędów próby I oraz 21.5% próby II), co świadczy o braku rozumienia sensu zdania lub nieznanomości określonego przyimka.

Zdania, które uzupełniali uczniowie, winny być uzupełnione przyimkami w różnym znaczeniu:

- przestrzennym (*z, za, na, do, przed, przez, przy, między, w, wokół*)
- czasowym (*o, do, na, przed*)
- celowym (*na, po*)
- określającym stosunki przenośne (*na, z, za*)
- wskazującym na przedmiot działania (*o*)
- wskazującym na sposób działania (*po*)
- równowartości, zamienności (*za*)
- określającym stosunki społeczne (*do*)
- nieobecności, braku (*bez*)
- stopnia (*za*).

Porównując stosunek różnych rodzajów uzupełnień przyimkami o znaczeniu konkretnym i abstrakcyjnym (tab. 6) stwierdzono, że obecnie uczniowie tylko nieznacznie lepiej posługują się przyimkami w znaczeniu konkretnym – 40.4% poprawnych uzupełnień, niż abstrakcyjnym – 38.9% poprawnych uzupełnień. Również lepsze wyniki w uzupełnianiu zdań przyimkami w znaczeniu konkretnym (33.3%) niż abstrakcyjnym (22.8%) uzyskali uczniowie badani przez L. Geppertową.

Tab. 6. Uzupełnienia luk w zdaniach przyimkami w znaczeniu konkretnym i abstrakcyjnym (w procentach)

Grupa	Uzupełnienie przyimkiem mającym znaczenie	Rzeczowo i gramatycznie poprawne	Rzeczowo poprawne, gramatycznie błędne	Reakcje skojarzeniowe z jednym ze słów	Poprawne, ale nie przyimkowe	Fałszywy przyimek	Odwrotny stosunek wyrażony przyimkiem	Niezrozumiałe, słowa bez związku	Brak uzupełnienia	Suma
I	konkretne	40.7	3.3	3.2	0.2	41.2	4.9	1.8	4.7	100.0
II	konkretne	33.3	3.6	7.6	5.5	21.9	1.1	3.9	28.1	100.0
I	abstrakcyjne	38.9	0.7	1.1	–	43.7	6.2	4.3	5.1	100.0
II	abstrakcyjne	22.8	4.3	8.8	0.6	25.7	0.3	4.5	33.0	100.0

Grupa I – uczniowie badani wspólnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Analizując znaczenia, w jakich występują przyimki warto zwrócić uwagę na fakt, że wiele przyimków należało użyć więcej niż jeden raz i za każdym razem w innym znaczeniu.

I tak:

- przyimek *na* 4-krotnie, w znaczeniu celowym, przestrzennym, czasowym i przenośnym;
- przyimek *do* 3-krotnie, w znaczeniu przestrzennym, czasowym i stosunków społecznych;
- przyimek *po* 2-krotnie, w znaczeniu sposobu działania oraz celowym;
- przyimek *z/ze* 2-krotnie, w znaczeniu przestrzennym i przenośnym;
- przyimek *przez* 1 raz, w znaczeniu przestrzennym;
- przyimek *przed* 1 raz, w znaczeniu czasowym;
- przyimek *między* 1 raz, w znaczeniu przestrzennym;
- przyimek *w* 2-krotnie, w znaczeniu przestrzennym;
- przyimek *o* 2-krotnie, w znaczeniu czasowym oraz wskazującym na przedmiot działania;
- przyimek *wokół* 1 raz, w znaczeniu przestrzennym;
- przyimek *bez* 1 raz, w znaczeniu nieobecności (braku).

Uczniowie głusi znają zazwyczaj tylko jedno znaczenie danego przyimka i nie rozumieją, że ten sam przyimek może służyć na oznaczenie innego stosunku. Można też przypuszczać, że pewnych przyimków np. *wokół* i *między* w ogóle nie znają, bowiem w ich miejsce wpisywali inne, nieprawidłowe przyimki lub pozostawiali puste miejsce.

Porównując ilość poprawnych uzupełnień przyimkami o różnym znaczeniu (tab. 7) należy stwierdzić, że obecnie najlepiej uzupełniano zdania przyimkami wskazującymi na sposób działania i stosunki społeczne (powyżej 50% poprawności), najgorzej przyimkiem wskazującym na brak (12.5% poprawności). Dość dużo jest też zdań uzupełnianych błędnie (32.2% – 55.7% niewłaściwych przyimków).

Natomiast uczniowie badani przez L. Geppertową najlepiej uzupełniali zdania przyimkami mającymi znaczenie przestrzenne oraz wskazującymi na przedmiot działania (ponad 39% poprawności), najgorzej na określenie stopnia (16.8%). Zwraca uwagę duży procent zdań nie uzupełnionych żadnym przyimkiem.

Tab. 7. Uzupełnienia przyimkami o różnym znaczeniu (wskaźniki w procentach)

Grupa	Uzupełnianie przyimkiem wskazującym na:	Rzeczowo i gramatycznie poprawne	Rzeczowo poprawne, gramatycznie błędne	Reakcje skojarzeniowe z jednym ze słów	Poprawne ale nie przyimkowe	Falszywy przyimek	Odwrotny stosunek wyrażony przyimkiem	Niezrozumiałe, słowa bez uzupełnienia	Brak związku
I	stosunki	41.9	4.4	5.8	–	32.2	7.7	2.2	5.8
II	przestrzenne	39.1	5.4	5.4	0.1	21.1	2.7	3.2	23.0
I	przedmiot	49.2	–	12.9	–	34.2	–	1.9	1.8
II	działania	39.1	8.6	6.0	2.0	28.6	–	3.6	18.5
I	sposób	52.8	–	–	–	41.7	–	5.5	–
II	działania	35.1	2.6	6.5	–	22.6	–	4.7	28.5
I	czas	48.8	0.9	–	–	38.8	3.7	3.2	4.6
II		33.8	2.6	10.3	0.6	21.3	0.3	4.2	28.5
I	cel	40.7	–	0.9	0.9	55.7	–	0.9	0.9
II		31.0	1.5	9.3	1.3	21.2	–	3.6	32.1
I	równowartość	36.3	3.6	–	–	51.1	–	7.3	1.7
II	zamiennosc	29.6	2.1	7.9	0.9	19.8	–	4.9	34.8
I	stosunki	50.7	–	–	–	38.4	–	7.4	3.5
II	społeczne	26.8	3.6	6.3	0.4	22.8	4.5	4.0	31.6
I	znaczenie	38.2	4.1	–	–	51.7	–	0.6	5.4
II	przenośne	23.8	4.9	7.8	0.5	24.9	0.4	4.6	33.1
I	nieobecność,	12.5	–	–	–	49.5	14.6	7.2	16.2
II	brak	20.8	–	8.6	–	23.6	–	3.8	39.2
I	stopień	32.4	–	–	–	54.8	–	5.6	7.2
II		16.8	4.2	6.6	1.5	23.4	0.2	5.1	42.2

Grupa I – uczniowie badani wspólnie

Grupa II – uczniowie badani przez L. Geppertową

Z przeprowadzonych badań i analiz wynika, że głusi uczniowie nadal nie potrafią samodzielnie użyć odpowiedniego przyimka na określenie rozmaitych konkretnych i abstrakcyjnych stosunków, a uzyskane wyniki są tylko w niewielkim stopniu lepsze od osiąganych 30 lat temu.